

УДК 330.145

Т. В. Безбородова,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, підприємництва та біржової діяльності,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя
Т. В. Даншина,
магістрант, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ КОШТАМИ ПІДПРИЄМСТВ

T. Bezborodova,
PhD of Economics, Associate Professor of Department of Finance,
Entrepreneurship and exchange activities, Classical Private University, Zaporizhzhya
T. Danshyna,
Master, Classical Private University, Zaporizhzhya

MANAGEMENT OF CURRENT ASSETS OF ENTERPRISES

Впливовим чинником підвищення економічної ефективності виробництва є удосконалення механізму управління оборотними активами підприємства. Питання управління оборотними активами підприємств стають все більш актуальними. Сучасна господарська практика потребує прийняття як зважених, так і нетрадиційних рішень фінансового управління.

У статті досліджено сучасні моделі формування, використання та управління оборотними коштами підприємств, а також проаналізовано можливість та доцільність їх застосування в сучасних умовах.

Influential factor in improving economic efficiency is to improve the management mechanism of current assets of the company. The management current assets of enterprises are becoming more relevant. The modern economic practice requires the adoption of a reasonable and non-traditional financial management solutions.

In the article the current models of the formation, use and management of funds enterprises and analyzed the possibility and feasibility of their application in modern conditions.

Ключові слова: активи, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, запаси, грошові кошти, капітал, цінні папери.

Key words: assets, account receivable, account payable, supplies, monetary resources, capital, securities.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі розвитку економіки посилюється вплив ризиків на ефективність діяльності будь-якого підприємства. Такі умови спонукають до детального та конструктивного врахування ризиків, які стають невід'ємними супутниками підприємницької діяльності і є чинниками, що стримують можливість стрімкого розвитку економічної системи в цілому та кожного конкретного її учасника.

Впливовим чинником підвищення економічної ефективності виробництва є удосконалення механізму управління оборотними активами підприємства. Сьогоднішні умови соціально-економічної нестабільності та мінливості інфраструктури змушують фінансового менеджера розробляти нові методи та моделі управління коштами підприємства, а також модернізувати їх, адже саме ця робота збільшує шанси на успішну фінансову діяльність та її позитивні результати.

Ефективно управляючи оборотними активами можна достатньо швидко досягти позитивних результатів у фінансовому оздоровленні підприємства. Розробка стратегії фінансового оздоровлення організацій обов'язково включає розробку принципів управління оборотними активами як найбільш мобільною частиною майна.

Незважаючи на це в цей час принципи управління оборотними активами в повній мірі не пророблені у вітчизняній науковій та методичній літературі, що відби-

вається на практиці: комплексної політики управління оборотними активами немає у переважній більшості українських підприємств.

Питання управління оборотними активами підприємств стають все більш актуальними. Сучасна господарська практика потребує прийняття як зважених, так і нетрадиційних рішень фінансового управління.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ

Метою статті є дослідження сучасних моделей формування, використання та управління оборотних коштів підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні особливості управління оборотними коштами, включаючи визначення поняття оборотних коштів висвітлені в роботах таких вчених-економістів, як Поддєрьогін А.М., Бочаров В.В., Брігхем Є.Ф., Гончаров А.Б., Гриньова В.М., Овсійчук М.Ф., Павлова Л.Н., Стоянова та інші.

Щодо питання ризику неплатоспроможності можна відмітити праці А.В. Ігнатенко, Л. Ремньової, Н. Давиденко, Є. Іоніна, І.М. Диби, І.О. Харченко, І.В. Чехової, І.Т. Балабанова, М.С. Клапківа, В.С. Щербини, В. Янішена, Н. Хлістунової, Р.Дж. Хобарта, Б. Едвардса, Т. Райса та інших авторів.

Проблематику оптимізації рівня виробничих запасів раціонального використання вирішували у працях вчених-економістів Павлюка І., Бойчука А.А., Бутинця Ф.Ф., Бакуна Ю., Бондаревой І.А., Радостовца В.К., та ін. Управління дебіторською заборгованістю та облік операційних ризиків вивчалось багатьма вченими, серед яких А. Лобанов, А. Бланк, І. Пашкевич та ін.

Чимало особливостей сучасного стану формування та використання оборотних коштів підприємств не розглянуто у роботах українських вчених, що створює підґрунтя для розгляду ряду суперечливих питань, що, безперечно, потребують комплексного та системного аналізу і формування прийнятних для практичного застосування рекомендацій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для прийняття оптимальних управлінських рішень щодо руху грошових коштів, для отримання максимально позитивного ефекту господарської діяльності керівництву організації необхідна постійна проінформованість про стан грошових активів. Отже, фінансовий аналіз і оцінка грошових потоків господарюючого суб'єкта мусить мати систематичний характер.

Оборотні активи є чи не найважливішою складовою майна підприємства. Однією з головних умов успішної діяльності підприємства є створення та постійне вдосконалення стану та ефективності їхнього використання. Ринкові відносини постійно створюють нові умови їхньої організації. Кризові явища в економіці, її нестабільність, докорінні зміни в області фінансових відносин, висока інфляція, неплатежі змушують суб'єкти господарювання змінювати свою тактичну та стратегічну політику стосовно оборотних коштів, спонукають знаходити додаткові джерела поповнення, більш поглиблено вивчати проблему ефективності їхнього використання.

У сучасних умовах господарювання кожне підприємство робить головний акцент на вирішенні питань стабільності функціонування та максимізації прибутку. Для того, щоб досягти поставлених цілей, потрібна правильно підібрана, чітка та ефективна політика управління активами підприємства, в яких значну роль відіграють оборотні кошти.

Нині для багатьох українських підприємств типовим наслідком економічної кризи стала гостра нестача оборотних коштів. Відомо, що існує пряма залежність між результатами діяльності підприємства і системою управління формуванням і використанням його оборотних коштів, оскільки саме їх оптимальність забезпечує підприємству достатній рівень платоспроможності. Для забезпечення ефективності функціонування підприємства варто постійно вдосконалювати управління його оборотними коштами, здійснюючи безперервний процес виробництва та реалізації продукції при мінімальному їх рівні.

Існують ряд вимог (принципів), що впливають на управління активами та мусять обов'язково виконуватись на кожному етапі, а саме:

1. Принцип державного підходу. Мається на увазі, що при оцінюванні фінансово-економічної діяльності, явищ та результатів такої діяльності за базу для управління обіговими коштами береться державний підхід. Тобто необхідно враховувати відповідність, у першу чергу законодавству, а також державній економічній, соціальній, екологічній та міжнародній політиці.

2. Управління має бути комплексним та носити науковий характер. Тобто на основі глибокого вивчення положень діалектичної теорії пізнання, враховуючи основні вимоги економічних законів розвитку та використовуючи найновітніші досягнення науково-технічного прогресу, комплексно охоплювати усі ланки і сторони діяльності, всебічно розглядати причинні залежності в діяльності заводів.

3. Принцип об'єктивності і точності управління обіговими коштами господарюючих суб'єктів. Важливість достовірності інформації важко переоцінити. Вона повинна реально відображати об'єктивну дійсність і на її основі формуються висновки заналітичними розрахунками обґрунтуванням.

4. Важливим в управлінні оборотним капіталом є використання системного підходу. Об'єкт вивчення розглядається в цьому випадку як цілісна система, що динамічно розвивається та змінюється і включає набір складових елементів, що певним чином пов'язані у виробничому процесі. На будь-який складовий елемент впливають зовнішні чи внутрішні чинники, що важливо брати до уваги і вивчати з урахуванням взаємозалежностей певних конкретних елементів між собою.

5. Оперативність управління — важливий принцип діяльності будь-якого промислового підприємства. Чим швидше на підприємстві оцінюється поточна ситуація та на основі цього приймаються та впроваджуються управлінські рішення, тим ефективніше може суб'єкт господарювання підлаштуватися під умови на економічній арені.

6. Управління має бути ефективним, тобто витрати на утримання управлінського персоналу мають давати багатократний ефект.

7. Планування стратегічне і тактичне повинно розвиватися у єдності між собою, адже відповідність тактичних планів стратегічним цілям покликана забезпечувати безперервність виробничого процесу.

Управління оборотними активами в першу чергу має передбачати визначення оптимальної величини, розробку варіантів фінансування та забезпечення ефективності їх використання. Оптимальна величина оборотних активів повинна з однієї сторони забезпечувати безперебійне ефективне функціонування підприємства, з іншої — мінімізувати наявність недіючих поточних активів.

Необхідний обсяг оборотних активів слід розглядати з двох позицій: ліквідності та доходності.

При низькому рівні оборотних активів можлива втрата ліквідності і, як наслідок, можливі перебої в роботі та втрата доходів. При зростанні величини оборотних активів ризик втрати ліквідності знижується. При деякому оптимальному рівні оборотних активів прибуток стає максимальним. Подальше зростання оборотних активів, приводить до того, що підприємство матиме в своєму розпорядженні вільні активи, утримання яких призводить до витрат і зниження прибутку.

Таким чином, стратегія і тактика управління оборотними активами полягає в пошуку компромісу між ризиком втрати ліквідності та ефективністю роботи підприємства.

Першим кроком у системі ефективного управління оборотним коштами варто виділити їх структурний аналіз та динаміку, що дозволить визначити, яка тенденція: зменшення чи збільшення оборотних коштів, спостерігалася на підприємстві за попередні роки та

визначити оптимальний обсяг і структуру оборотних коштів. Наступним кроком є аналіз показників ефективності використання оборотних коштів, а також чинників, які впливають на них.

Ефективність формування та використання оборотних коштів зумовлена певними особливостями управління їх основними структурними елементами: запасами, дебіторською заборгованістю та грошовими коштами.

Значних успіхів у зниженні загальної потреби в оборотних активах можна досягти напрацювавши ефективну політику управління дебіторською заборгованістю.

Невиправдана дебіторська заборгованість є імобілізацією власного капіталу, а перевищення її певного рівня може призвести до втрати ліквідності і навіть зупинки виробництва. Така ситуація досить характерна для національної економіки з її хронічними неплатежами.

Найбільш відомим інструментом інкасації дебіторської заборгованості є надання знижок за швидку оплату продукції. Багато підприємств використовують цей інструмент для прискорення повернення дебіторської заборгованості, однак роблять це інтуїтивно, без серйозних розрахунків, допускаючи при цьому помилки. Застосування механізму знижок за швидку оплату доцільне лише постійним клієнтам при суровому дотриманні ними платіжної дисципліни за термінами та сумами.

Нетрадиційним для національних підприємств, хоча і достатньо перспективним є такий інструмент повернення дебіторської заборгованості як факторинг — продаж дебіторської заборгованості. Це пояснюється високим ризиком неповернення дебіторської заборгованості в наших умовах, досить високими цінами на факторингові послуги.

У розвинутих країнах досить широко використовується спосіб резервування власних оборотних активів в легкореалізуємі цінні папери. Для розрахунку оптимальної величини продажу цінних паперів використовуються моделі Баумоля, Міллера-Орра та інші, що дозволяють планувати як стабільні, так і змінні грошові потоки.

Модель Баумоля дозволяє виділити чинники для визначення оптимального залишку грошових коштів, а саме: середній залишок, загальну суму нових надходжень грошових коштів та максимальний залишок.

Модель Міллера-Орра, яка враховує невизначеність вхідних і вихідних потоків є досконалішою за модель Баумоля. Зокрема, до переваг моделі Міллера-Орра належить те, що на відміну від моделі Баумоля, яка використовує стохастичний процес Бернуллі, коли надходження і використання коштів від періоду до періоду відбувається через стихійні і випадкові події, враховуючи цим щоденні надходження і витрати підприємства, модель Міллера-Орра не враховує щоденні коливання грошових потоків, а працює виходячи з їх максимального рівня, поступово витрачаючи та не поповнюючи грошові кошти протягом роботи до того часу, поки вони не вичерпаються і настане небезпека погіршення фінансового стану, яка, як наслідок, призводить до продажу цінних паперів для забезпечення подальшого функціонування підприємства. На жаль, цей метод управління грошовими потоками поки що недоступний більшості національних виробників через відсутність у країні надійних цінних паперів, традиційної недовіри до фінансових інструментів тощо.

Нестача грошових коштів, так і їх надлишок чинять значний вплив на роботу підприємства, спричиняючи

збої в виробництві чи постачанні сировини, чим зменшують очікуваний прибуток. Саме тому дуже важливим є прискорення залучення грошових оборотних коштів як із внутрішніх, так і з зовнішніх джерел, чого можна досягти, здійснивши такі кроки:

- 1) формування знижок на великі партії продукції, що купується за готівку,
- 2) всебічне рекламування продукції,
- 3) участь у виставках та ярмарках,
- 4) пошук нових ринків збуту продукції,
- 5) забезпечення часткової чи повної попередньої оплати за вироблену продукцію,
- 6) залучення короткострокового, бюджетного чи податкового кредиту.

Отже, унаслідок прискорення оборотності фінансових (грошових) коштів зменшиться потреба в них, що дозволить підприємству вивільнити частину цих коштів з обороту та використати для збільшення виробництва, інвестування в інші види діяльності чи створення дочірніх підприємств.

Щоб забезпечити підґрунтя для прогресивного розвитку управління активами, підприємство повинно оснóвуватись на:

— виборі та встановленні для конкретного підприємства єдиних методологічних принципів організації та ведення обліку окремих складових елементів активів, зобов'язань та капіталу, що забезпечить об'єктивне та реальне зіставлення даних інформаційної бази;

— достовірної та достатньої інформаційна база повинна бути основою для детального комплексно-системного аналізу з метою управлінського впливу;

— ефективність управлінських рішень забезпечує прозорість інформаційної бази, яка набуває особливо значення в періоди економічної кризи, корупції та нестабільності економіки.

Сформована система управління оборотними коштами дозволить здійснювати ефективний аналіз та визначати оптимальний обсяг і структуру оборотних коштів. На основі визначення показників ефективності використання оборотних коштів розрахувати резерви їх зростання та норматив, який забезпечить ефективне функціонування підприємства за мінімального обсягу оборотних коштів. Аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів оборотності, полегшить формування оптимальної системи управління оборотними коштами.

Найбільш поширеним, а під час і єдиним, способом фінансування оборотних активів є кредиторська заборгованість. Планування можливостей використання кредиторської заборгованості в якості джерела фінансування має свої особливості. Тому, як правило, необхідно оцінити наступні моменти: чи є ці умови надання кредиторської заборгованості загальними для цієї галузі та регіону; чи може змінитися позиція на ринку і якщо да, то як; наскільки сильні економічні зв'язки постачальників і т.і.

За наявності на підприємстві розробленої ринкової стратегії поведінки залучення капіталу збільшує можливість фірми по розширенню діяльності, дозволяє використати ефект фінансового важеля, підвищити рентабельність власного капіталу.

Наслідком впровадження ефективної політики управління оборотними активами мають стати:

— забезпечення безперебійної роботи підприємства;

- зниження обсягів вільних поточних активів, і, як наслідок, зниження витрат на їх фінансування;
- прискорення обороту оборотних активів
- максимізація прибутку підприємства при збереженні ліквідності.

Для досягнення ефективного управління оборотними коштами необхідно сформувані сучасні моделі формування і використання їх.

Одним з таких підходів є використання кореляційно-регресійної моделі оборотних коштів, під час побудови якої передусім виникає питання про тип функції, яка найкраще відображає взаємозв'язок між результативною ознакою та ознаками-факторами, тобто вибір форми зв'язку. Її застосування дозволить підприємству звернути значну увагу на виокремлені у ній джерела формування оборотних коштів, та дасть змогу ефективніше їх використовувати.

За допомогою такі моделі визначається оптимальна величина необхідних оборотних коштів для забезпечення кращого функціонування підприємства та підвищення його фінансових показників. Звідси випливає, що підприємство може ефективніше використовувати оборотні кошти, внаслідок чого стане більш інвестиційно привабливим.

Агресивна модель оборотних коштів передбачає, що довгострокові пасиви служать джерелами фінансування необоротних активів і системної частини поточних активів, тобто того їх мінімуму, який необхідний для здійснення господарської діяльності. У цьому випадку чистий оборотний капітал за величиною точно дорівнює цьому мінімуму. Змінна частина поточних активів у повному обсязі покривається короткостроковою кредиторською заборгованістю.

Консервативна модель передбачає, що фіксовані активи та змінна частина поточних активів також покривається довгостроковими пасивами. У цьому випадку короткострокової кредиторської заборгованості або зовсім немає, або за рахунок короткострокових кредитів фінансується лише частина сезонних потреб підприємства. Чистий оборотний капітал дорівнює оборотним активам. Безумовно, така модель має частково штучний характер.

Компромісна модель є найбільш реальною для використання на данному етапі економічного розвитку. У цьому випадку необоротні активи, системна частина поточних активів і приблизно половина змінної частини оборотних активів покриваються довгостроковими пасивами. Чистий оборотний капітал дорівнює за величиною сумі системної частини оборотних активів і половини їх змінної частини.

Недостатність оборотних активів як одна з ризикових ситуацій може виникнути за відсутності належної системи управління оборотними активами будь-якого підприємства. Отже кожне підприємство має приділити особливу увагу вирішенню цього питання.

ВИСНОВКИ

Важливим напрямком удосконалення процесу управління оборотними коштами і підвищення ефективності управління ними в умовах реформування економічної системи є визначення оптимальної потреби в них. Тому при постановці проблеми управління оборотними коштами у загальному вигляді основною метою управ-

ління грошовими потоками є забезпечення фінансової рівноваги підприємства в процесі його розвитку, шляхом балансування обсягів надходження та витрат коштів і їх синхронізація в часі.

Література:

1. Бланк І.О., Ситник Г.В. Фінансове забезпечення розвитку підприємств / І.О. Бланк, Г.В. Ситник та ін. / За ред. проф. І.О. Бланка. — К.: КНТЕУ, 2011. — 344 с.
2. Боронос В.Г. Управління фінансовою санацією підприємств: навчальний посібник / В.Г. Боронос, І.Й. Плікус, І. М. Кобушко. — Суми: Вид-во СумДУ, 2010. — 437 с.
3. Кравцова А.М. Фінансові ресурси підприємств: механізм формування та ефективного використання: монографія / А.М. Кравцова. — Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2010. — 220 с.
4. Морценюк Т.С. Огляд підходів до визначення економічної сутності поняття "ефективність" / Т.С. Морценюк, О.М. Біляк // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. — 2014. — Вип. 8. — С. 82—89.
5. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств / А.М. Поддєрьогін, Л.Д. Буряк, М.Д. Білик та ін. / Кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. — 7-е вид. — К.: КНЕУ, 2008. — 546 с.
6. Развитие бухгалтерского учета и аналитического инструментария предприятия: коллективная монография / Под ред. И.И. Яремко и проф. Г. Ронэка. — Львов: Издательство Львовской политехники, 2014. — 208 с.
7. Турчак В.В. Методика оцінки фінансового потенціалу підприємства в сучасних умовах господарювання / В.В. Турчак, С.Д. Чижинська // Молодий вчений. — 2014. — № 8 (11). — С. 49—52.

References:

1. Blank, I. O. (2011), *Finansove zabezpechennya rozvytku pidpryemstv* [Financial support enterprise development], Kyiv: KNTEU (in Ukr.).
  2. Boronos, V. H. Plikus, I.J. Kobushko, I.M. (2010), *Upravlinnia finansovoiu sanatsiieiu pidpryemstv*, [Rupravleny financial sanitation of the enterprises], SumDU, Sumy, Ukraine.
  3. Kravtsova, A.M. (2010), *Finansovi resursy pidpryemstv: mekhanizm formuvannia ta efektyvnoho vykorystannia* [Financial resources of enterprises: the mechanism of forming and effective use], Vinnytsia: Ukraine.
  4. Morschenuk, T. S. Bilyak, O. M. (2014), "Review of approaches to determining the economic essence of the concept of "efficiency", *Ekonomichniy visnik Zaporiz'koyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi*, vol. (8), pp. 82—89.
  5. Poddier'ohin, A.M. Buriak, L.D. Bilyk, M.D. (2008), *Finansy pidpryemstv* [Finance of Enterprises], KNEU, Kyiv, Ukraine.
  6. Yaremko, I.J. (ed.) (2014), *Razvitie bukhalterskogo ucheta i analiticheskogo instrymentaria predpriyatia* [The development of accounting and analytical instruments businesses], *Izdatel'stvo L'vovskoy politehniki, L'vov, Ukraine.*
  7. Turchak, V.V. Chyzhynska, S.D. (2014), "Methods of enterprise financial potential assessment in the contemporary economy", *Molodij vchenij*, vol. 8 (11), pp. 49—52.
- Стаття надійшла до редакції 03.01.2017 р.*